

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj IX.

O sredo 29. kozoperska (sredojesna) 1851.

List 44.

Pomočki zoper krompirjevo boleznin.

Vsim kmetovavcam v priporočilo.

Brez pomude oznanimo kmetovavcam Kleinholtove skušnje, ki jih je g. Pupis, predsednik vertnarske družbe Ainskiga kotára na Francoskim na znanje dal, da naj bi jih tudi oni poskusili, ker so zares skušnje vredne, zaslediti natoro te boleznin, in zvediti pomočke zoper njo, da, če bi se saditev krompirja za en čas popolnoma ne opustila, bi se vunder le tam sadil, kjer je zemlja in lega kraja za-nj pripravna.

Kleinholtove skušnje so pa tele:

1) Krompir ravno tiste sorte in ravno tistiga pridelka je sadil deloma v hramu (kevdru), deloma pa v peharju, kteriga je obesil pod stropam v hramu; do nobeniga ni mogel vunanji zrak (ljuft). Iz uniga je dozorel popolnoma zdrav krompir, — iz tega pa je bilo le malo zdraviga.

2) Dalje je vsadil Kleinholt potema krompir tiste sorte, ktera je bila gnjilini nar bolj podveržena na dva kraja pod milim nebam na njivo. En kraj je pokril s šipami (glazi, Fenster), kakor vertnarji v vertih z nekterimi sadeži ravnajo, da ni mogel vunanji zrak do njega, — ta krompir je bil popolnoma zdrav; — drugi kraj, kteri ni bil z ničesar pokrit, je rodil popolnoma gnjiliga. Od uniga s šipami pokritiga so le tiste stebila černe postale, ki niso bile pokrite s šipami.

3) Poslednjič je sadil krompir ene sorte v piskre; nektare izmed njih je pustil pod milim nebam; druge pa je postavil vsaki dan od šestih zvečer do šestih zjutraj pod streho. Krompir po noči pod streho devanih piskrov je bil zdrav, — vedno na zraku pušenih pa je bil bolán.

Iz teh skušnj sodi imenovani g. Pupis tole:

Vunanji podnebni zrak je vzrok boleznin, zato ker je v hramu in pod glažam vsajeni krompir zdrav bil. Ker se tudi tisti krompir, ki se je ponoči pod streho spravil, zdrav ostal, pravi g. Pupis, da je večerni, ponočni in zjutrajni zrak nar škodljivši.

Imenovane skušnje so napotile g. Kleinholta še k drugi skušnji, ktera mu to reč po njegovih mislih do gotoviga spriča. Porezal je namreč krompirjeve (perje) enimu delu tistiga krompirja, ki ga je na prosti njivi vsadil, 10. augusta (veliciga serpana). 10. kimovca skopani krompir je bil čisto zdrav; — drugi del, kjer ni krompirjevca porezal, je vsahnilo perje in steblo, in pridelani krompir je bil gnjil.

Te skušnje so se poterdile na več krajih. Krompir, kterimu je bilo perje berž porezano, ko so se perve černe lise pokazale, je bil gnjiline obvarovan.

Iz tega se smé soditi: da podnebni zrak nar poprej v pirju krompirja to belezin začne, ki se po tem

stebila loti in po stebelu do podzemljic (do krompirja) razširi, ktero razširjenje se vbrani, ako se vunanje krompirjevo zeliše odreže, kakor se rak pri ljudéh ali živini vbrani, da dalje ne seže, če se rakovi deli ob pravim času odrežejo.

Da je tedaj vzrok boleznin v zraku (ljuftu), ne pa v zemlji in tudi ne v gnoju, poterdijo imenovane skušnje, ktere tudi pričajo, da se ta boleznin ponoči dela.

Nje začetek je pa le med 1. velicim serpanam noter do 8. kimovca. Od tod (8. kimovca) je ostal vés krompir zdrav. Zavaljo tega je vés zgodni in pa o jeseni sajeni krompir, ki je pred 1. velicim serpanam dozorel, zdrav ostal*).

Ta pôzni prikazek krompirjeve boleznin nam tedaj kaže, da je mogoče, se jivbrantiti, če se zgodni krompir sadi.

Ako bi se gnjilina 6 ali 8 tednov pred začela, bi nič družiga ne kazalo, kakor krompir popolnoma opustiti.

Če se tedaj kmetovavec ene ali druge viže poprime, svoj krompir gnjiline obvarovati, bo, čeravno z nekoliko večjim delam in manjšim pridelkam, si vunder ta dobrotljivi sad prihranil, dokler ta kuga ne jenja sama po sebi, kakor vse druge kuge.

Natanjčim poduk,

da tudi živina soli potrebuje, — da se živini soli dajati dobro splača, — in napeljevanje, koliko, kdaj in kako naj se ji sol daje.

(Konec.)

Ko smo dokazali veliko moč solí za rejo in zdravje živine, grémo na dalje o ti reči.

Pervo vprašanje: Kdo naj daje živini solí? Odgovor: Vsakdo, kteri hoče biti dober gospodár, — zakaj živini dana sol je kapital, ki verže dobre činže, in nikdar v zgubo ne gré. Sol, če tudi z gnojem iz živine pride, povikša rodovitno moč gnoja, ker je po skušnjah znano in poterjeno, da je sol že sama po sebi dober gnoj.

Drugo vprašanje: Kakošna sol naj se daje živini? Odgovor: Vsaka sol; naj bo čista morská, kuhana, kamnitna, ali takó imenovana živinska sol, zmešana z encianam, pelínam, ogljem, je dobra, da je le sol in ni okusu živine zoperna.

Tretje vprašanje: Kteri živini naj se daje sol? Odgovor: Nar bolj potrebujejo solí tiste plemena, ktere prežvekjejo, namreč goveda, ovce in koze. Ta živina ima 4 prostorne želodce, ona povžije veliko več klaje grobe in težji prebavljive, kakor druga živina; zato potrebuje veči pomoči v želodcu za prebavo povžite piče. — Dobro tekne sol tudi konjem in pre-

*) Naj poskusijo, dokler je še lepo vreme, naši kmetovavci zdaj o jeseni nekoliko krompirja saditi. Vred.